

гугенотами з описами страшних вбивств і релігійного насильства, і при цьому подаються нереальні цифри загиблих по країні за кілька днів "Варфоломійвської ночі" від 30 до 100 тисяч. Хоча, ясна річ, справа не тільки в цифрі загиблих.

Питання виховання релігійної і політичної толерантності на прикладі викладання теми релігійних війн у Франції не повинно супроводжуватися однозначною позицією, нав'язуванням точки зору однієї з сторін, натомість треба вміти роз'яснити суть протиріч, матеріальні та соціальні основи релігійного протистояння, викладати позиції і аргументи обох сторін, історичні уроки трьох десятиліть релігійної війни. Дійсно, наочним може бути порівняння основних положень віротерпимості Едикту Катерини Медичі 1562 р. та Нантського едикту 1598 р.: чи були потрібні такі жертви і десятиліття війни, якщо повернулися врешті-решт до того, з чого почали.

Джерела та література

1. Согомонов А.Ю., Уваров П.Ю. Открытие социального (парадокс XVI века) // Одиссей. Человек в истории / Отв. ред. А.Я. Гуревич. – М., 2001. – С.199-216.
2. Лапкин В.В., Пантин В.И. Парадокс Запада и генезис "универсальной" цивилизации // Цивилизации. – Вып.5. Проблемы глобалистики и глобальной истории / Отв. ред. Чубарьян А.О. – М., 2002. – С.27-62.
3. Варфоломеевская ночь: Событие и споры: Сборник статей / Отв. ред. П.Ю. Уваров / Российский государственный университет, Институт всеобщей истории Российской АН. – М., 2001. – 250 с.
4. Лучицкий И.В. Гугенотская аристократия и буржуазия на юге после Варфоломеевской ночи. – СПб., 1870.
5. Плешкова С.Л. Екатерина Медичи. Черная королева. – М., 1994.

Анотація

У статті йдеться про висвітлення подій Варфоломійвської ночі у художній, навчальній і науковій літературі та аналізується вплив створених образів даної події на формування історичної свідомості суспільства.

Summary

The article is devoted to the representation of the massacre of St. Bartholomew events in fiction, educational and scientific literature; analyzed the influence of the event image-building on the society historical consciousness developing.

УДК 94(5):371(75)

Г.В. Батенко

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ АРАБО-ЄВРЕЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ПАЛЕСТИНІ В СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Статтю присвячено питанню вивчення та аналізу джерел і літератури з проблеми виникнення арабо-єврейського протистояння в Палестині на рубежі XIX – XX століть. Сучасні українські дослідники-схodosназвці активно включилися в процес написання нового підручника з історії країн Сходу, де історія Землі Обітованої займає своє історичне та хронологічне місто. Докладно відомо, що зміни на географічній карті цього регіону залежали від політичних намірів вождів сіоністського руху, з одного боку, та екстремістської позиції арабських лідерів – з іншого. Разом з тим, участь Великої Британії, Франції та Америки у розв'язанні конфлікту зброєю призвели до визнання факту зацікавленості могутніх держав у існуванні колоніальної політики.

Вже більше століття історики спостерігають за долею єврейського та арабського населення на території Палестини.

Із кола джерел з історії Палестини з урахуванням їх змісту, походження й авторства найбільш чинним є офіційні документи Організації Об'єднаних Націй (ООН), Ліги Націй, звіти Постійної Мандатної Комісії щодо Палестини, Ради Ліги Націй, у яких міститься найбагатший матеріал з історії Палестини періоду кінця XIX – початку XX ст. і який – у більшості випадків – не несе на собі відбиток суб'єктивного підходу авторів цих документів, за винятком висновку про безперечну необхідність прийняття мандатної системи та передачі мандата на Палестину Великобританії [1-5]. До цього кола джерел слід віднести офіційні документи британського уряду й парламенту, звіти королівських комісій із аналізу ситуації в Палестині та про політику мандатної адміністрації й уряду Великобританії в Палестині, заяви британського уряду, більш відомі як Білі книги по Палестині, стенографічні звіти засідань палати громад і палати лордів за період 20–40-х років, під час яких обговорювалося становище в Палестині та діяльність британської мандатної адміністрації [6-7].

Із числа опублікованих джерел англійською та арабською мовами, виділяються щорічні звіти британського уряду щодо управління Палестиною на адресу Ліги Націй і ООН, складені, у свою чергу, на підставі найдокладніших звітів британської мандатної адміністрації на адресу уряду Великобританії [8]. Назвемо щорічні збірники заяв, інструкцій, постанов, законів і повідомлень Верховних комісарів і мандатної адміністрації тому, що ці два види джерел охоплюють практично весь спектр політики Великобританії в Палестині після закінчення I світової війни та у мандатний період [9-10].

Для аналізу палестинської політики Великобританії в галузі промисловості, сільського господарства, торгівлі науковці звертаються до щорічних бюлетенів Палестинської економічної спілки, департаменту сільського господарства та рибальства, інших економічних установ Палестини [11], підсумки перепису в Палестині 1931 р. [12], звіти Комітету економічного стану сільського господарства Палестини [13].

Унікальні документи з історії підмандатної Палестини містяться в щорічних оглядах міжнародних відносин, що випускалися Оксфордським університетом, редактором більшості з яких був відомий історик Арнольд Тойнбі. Крім цих збірників, Оксфордський університет опублікував і кілька інших томів, що містили документи з історії підмандатної Палестини [14;15].

В англійських документах можна знайти велику різноманітність видів джерел: меморандуми, аналітичні записки, шифровані телеграми та депеші, внутрішньовідомча кореспонденція, довідки й огляди різних міністерств про розвиток конфліктної ситуації в підмандатній Палестині. Через призму британських оцінок і думок з'являється можливість проаналізувати та зрозуміти правдиві мотиви конфлікту що поглиблювався між арабами та євреями в Палестині й за її межами.

Із арабських джерел треба виділити документи Вищого арабського комітету, збірники документів з історії національно-визвольного руху палестинських арабів у 1918-1930 роках. Ці збірники містять у собі численні офіційні документи Арабського Палестинського комітету, Вищої Ісламської ради, усіх арабських політичних партій, прийняті в 10-20-і роки, у яких знайшли своє відображення позиції цих організацій у взаємовідносинах із мандатною адміністрацією, Єврейським агентством та з єврейською громадою в Палестині. Документи 20-х років свідчать про спроби арабів налагодити зв'язки із британською мандатною адміністрацією, створити вищі і місцеві органи влади на основі принципу "одна людина – один голос", що свідчило про плани палестинських арабів зберегти "арабський характер" держави Палестини [16].

Під час I світової війни на Близькому Сході позначилася нова могутня сила: США почали торгівельно-економічне та політичне проникнення в ті частини Близького Сходу, де традиційно переважав вплив Великобританії. Важливо використати документи, що свідчили про вироблення власної близькосхідної політики США, про взаємовідносини Конгресу та різних урядових органів США з Всесвітньою Сіоністською організацією й Єврейським агентством, які представляли в Сполучених Штатах інтереси палестинського ішува. Документи різних організацій ішува, Всесвітньої Сіоністської організації, Єврейського агентства, телеграми та депеші, аналітичні матеріали та довідки діячів єврейської громади Палестини містяться у вигляді фотографій у багатотомному виданні «Виникнення Ізраїля» [17].

Закордонна періодична преса завжди надає численний, різноманітний, але якісно неоднорідний матеріал, особливо це стосується досить широкого кола газет, що виходили в Палестині в 20-40-і роки XX століття, серед яких варто виділити орган хусейністської Палестинської арабської партії – газету «Аль-Ліва» і газети, що підтримували клан Нашашібі – «Філастін» та «Аль-Джаміа аль-ісламія».

Назвемо наступну серію джерел, необхідних для аналізу ситуації, а саме мемуари та наукові дослідження, написані очевидцями подій, що проходили в підмандатній Палестині. Серед цього кола джерел варто виділити книгу Альберта Хеймсона «Palestine Under the Mandate 1920-1948», який обіймав кілька років посаду голови імміграційного департаменту при уряді Палестини, який був, таким чином, не тільки очевидцем, але й прямим учасником подій, про що в його книзі йдеться. Книга містить величезний фактичний матеріал із історії Палестини та в основному об'єктивно оцінює події в Палестині в підмандатний період. При розгляді питань, що стосуються англійської політики в Палестині, автор висловлює низку оригінальних розумінь щодо причин, які призвели до краху британського мандата в Палестині. Перу Нормана Бентвича, який обіймав у свій час високу посаду в британській адміністрації Палестини, належить кілька книг із історії Палестини в період мандата; з них особливу увагу необхідно приділити його роботі «Мандатні мемуари. 1918-1948». Вона написана з відверто просіоністських позицій, однак, завдяки наявності фактичного матеріалу, становить великий інтерес для вивчення історії Палестини у період мандата.

Подіям серпня 1929 року в Палестині присвячена книга американця Мориса Семуеля «Що сталося в Палестині». М. Семуель був очевидцем антисіоністського повстання палестинських арабів у серпні 1929 року. Автор стоїть на антиарабських позиціях, ігнорує об'єктивні причини повстання, що крилися в політиці англійської мандатної влади та сіоністської колонізації країни. Інтерес до книги зумовлений тим, що М. Семуель дає точну хронологію подій серпня 1929 року в Палестині.

Про повстання 1929 року говориться у книзі Ж. Кенна «Some Observations on the Policy of the Mandatory Government of Palestine With Regard to Arab Attacks on the Jewish Population in August 1929 and the Jewish and Arab Sections of the Population». Він був сіоністом, що не могло не позначитися на його підході до висвітлення повстання палестинських арабів у 1929 році. Значення роботи Ж. Кенна для розкриття теми полягає в тому, що автор був змушений визнати провокаційний характер дій англійської мандатної влади в Палестині, яка робила все для того, щоб розпалити полум'я конфлікту між арабами та євреями Палестини.

Серед джерел цього типу інтерес являє й книга «Мемуари віконта Семуеля», написана Гербертом Семуелем – відомим англійським політиком і першим британським Верховним комісаром у Палестині. Книга секретаря Вищого Арабського комітету у 30-і роки Дж. Антоніуса «The Arab Awakening. The Story of the Arab National Movement», присвячена аналізу арабського національно-визвольного руху 20-40-х років. Автор обґрунтував необхідність тісного співробітництва країни-мандатарія з

арабами Палестини – "корінними жителями країни", а не з євреями, "які приїхали з усього світу".

У 1908 р. Всесвітня Сіоністська організація заснувала в м. Яффа свій спеціальний центр – «Ленд девелопмент офіс», який керував розселенням іммігрантів і допомагав їм у налагодженні господарства. Його директором був призначений відомий економіст д-р Артур Руппін, виходець із Німеччини, книга якого «Three Decades of Palestine. Speeches and Papers on the Upbuilding of the Jewish National Home» становить інтерес при дослідженні політики Великобританії щодо створення "єврейського національного осередку" в Палестині.

У книгах Хаїма Вейцмана, другого після Теодора Герцля президента ВСО «Спокуса і гріх», в книгах Голди Меєр розповідається про політичну діяльність сіоністських лідерів, спрямовану на досягнення цілей сіоністського руху, про те, як склалися англо-єврейські відносини в Палестині, а також у цілому про теоретичні концепції сіонізму.

Значення досліджень, що належать арабським, і в першу чергу палестинським авторам, для вивчення історії Палестини 10-20-х років ХХ століття полягає насамперед у тому, що вони ґрунтуються на документальних фактах. Так, у роботі Халіля Будейрі [18] наводяться фотографії листівок, текстів, звернень різних арабських громадських організацій, політичних партій до палестинських арабів, спрямованих проти Декларації Бальфура, проти єврейської імміграції, скупки земель у арабів, що критикували співробітництво мандатної адміністрації з Єврейським агентством, єврейськими фондами. Ознайомлення з цими публікаціями дає можливість краще зрозуміти арабську й особливо палестинську точку зору на проблеми англо-арабських взаємовідносин у Палестині між двома світовими війнами.

Вивчення джерел, причин, наслідків і уроків мандатного управління ускладнено суперечливістю та сумнівною вірогідністю фактичного матеріалу та існуючих у світовому сходознавстві оцінок і суджень із проблеми внутрішньої та зовнішньої політики Палестини. Це характерно радянським, зарубіжним публікаціям, які з пропагандистською і кон'юнктурною метою прикрашали чи перекручували реальну дійсність чи ж привертали увагу читачів до явищ і подій непринципового характеру. У зв'язку з цим відтворення історичної правди вимагає від дослідників пошуку достовірних матеріалів і документів.

Таким чином, аналіз і зіставлення перелічених вище джерел дає можливість об'єктивно та всебічно висвітлити різні аспекти історії Палестини в мандатній системі Ліги Націй у 10-20-і роки ХХ століття.

Історіографія питання про історію Палестини періоду мандата бере свій початок ще в 20-30-і роки ХХ століття. Саме тоді стали з'являтися перші публікації, присвячені аналізу ситуації всередині та навколо Палестини. Наприклад, цій проблематиці присвячені досить цікаві публікації, серед яких треба зазначити роботи М. Абузаїма [19], що були надруковані у 1930 році в московських видавництвах. Однак автор не ставив перед собою завдань науково-історичного характеру, тому його публікації мають скоріше пропагандистський характер.

Через те що це питання було насамперед політичним, аніж власне науковим, у різних країнах, що мали до нього якесь відношення, виникли свої підходи при його висвітленні. З'ясувалося, що це питання неоднозначне, а містить у собі численні аспекти, які та чи інша історична школа виділяє при його вивченні. Таким чином, відповідно до пріоритетного вивчення того чи іншого аспекту, походження й авторства, весь комплекс літератури з цієї проблеми можна умовно розділити на різні групи.

У 1980-2000-і роки радянське – українське та російське – сходознавство дало низку праць, присвячених окремим аспектам історії Палестини періоду мандата. Серед них заслуговують на увагу аналітичні праці Є. Дмитрієва «Палестинская

трагедія», В. Кисельова «Палестинская проблема в международных отношениях: региональный аспект», С. Гасратян «История и идеология еврейского религиозного движения XIX – XX веков», І. Звягельської «Сионистские вооруженные силы: цели и методы захвата Палестины», А. Федорченка «Финансовые институты Израиля: их особенности и место в экономике страны», Г. Косача «Красный флаг над Ближним Востоком? Компартии Египта, Палестины, Сирии и Ливана в 20-е – 30-е годы», Л. Беренштейна «Обреченность политики и практики сионизма», С. Щевелева «Палестина под мандатом Великобритании (1920-1948 гг.)», О. Колобова «Соединенные Штаты Америки и проблема Палестины» та ін. Так, робота Ю. Боева містить найдокладніші критичні нариси британської, французької, німецької та турецької історіографії близькосхідних проблем кінця XIX – початку XX століть. У монографії С. Аппатова та П. Райнова «Покровители агрессии. Ближний Восток в свете буржуазной историографии» пропонується найдетальніший аналіз діяльності американських дослідницьких центрів вивчення країн Близького Сходу. Колективна праця українських і російських дослідників «Сіонізм у системі імперіалізму: Нариси критики теорії і практики сіонізму» (Київ, 1981) при всій ангажованості містить корисну інформацію з історії сіонізму, діяльності Теодора Герцля й Ахада Хаама. Це характерно й для праць С. Щевелева, написаних на основі численних арабських документів, які не уникнули ідеологічних штампів; для роботи Л. Беренштейна, який наводить цікаві факти стародавньої та нової історії євреїв, для Н. Поди, який розповідає про сіоністську колонізацію Палестини.

Особливо треба відзначити колективну монографію «Новітня історія арабських країн Азії». Це була, мабуть, єдина фундаментальна праця в радянському сходознавстві тих років, автори якої спробували об'єктивно розглянути причинно-наслідкові зв'язки політики Великобританії в Палестині.

Оцінюючи радянське палестинознавство з погляду ступеня розробленості теми історії підмандатної Палестини, слід визнати що, праці, які вийшли у світ, розкривають лише окремі питання та проблеми її історії. Як відомо, у ті роки існували суворі заборони й обмеження на висловлювання дослідниками своєї власної позиції, якщо вона не збігалася з офіційною. Усе це, разом з обмеженістю джерельної бази, перешкодило появі в радянському сходознавстві спеціального монографічного дослідження з історії Палестини, яка охопила би період мандатного управління. У дослідженнях схематично показаний процес утворення арабських і єврейських політичних партій у 20-х роках XX століття, але відсутній аналіз їхніх політичних програм й інших документів, що дають можливість більш повно розкрити англо-арабські й англо-єврейські відносини в Палестині в період мандата, відносини партій і інших громадських організацій з мандатною адміністрацією. Не знайшли свого відображення питання діяльності мандатної адміністрації у відношенні арабської громади Палестини, ішува, діяльності Арабського Палестинського комітету, Єврейського агентства.

Певну допомогу в усвідомленні політичної ситуації на Близькому Сході напередодні, під час та після повстання арабів 1929 року надають напрацювання українських сходознавців. Особливо треба відзначити численні праці Ю. Кочубея, сьогодні стали класичними: «Голос гніву і боротьби», «Арабо-мусульманська культура», що вийшли в Києві в 70-ті роки та «Бібліографія Юрія Кочубея», що була надрукована в «Східному світі» в 1993 році. Нажаль, не завжди вільними від політичних та ідеологічних стереотипів були наукові розробки радянських часів, але треба підкреслити, що серйозні ускладнення у розвитку сходознавчих студій за комуністичного режиму не здолали прагнення українських вчених до орієнталістики. Із другої половини XX ст. українське сходознавство переживає етап бурхливого відродження. За останні часи у періодичній та науковій пресі вийшли цікаві праці, серед яких найбільш вагомими є доробки Т. Башти, С. Гуцала, Л. Дилерської-

Цігельман, В. Левіна, В. Федорова, І. Чернікова, В. Чернявського, В. Гури, З. Атаманюк, П. Ігнатієва, Ю. Корогодського, І. Семиволоса, І. Слоневської та ін.

Численні дослідження Близького Сходу, у тому числі з історії Палестини, з'явилися в останні два десятиліття в країнах Арабського Сходу, Ізраїлі, у Західній Європі та США. Можна лише підкреслити, що більшість цих книг і статей мають спільну рису: вони несуть на собі відбиток суб'єктивних оцінок авторів у залежності від того, чиї національні та політичні інтереси вони відбивають.

Спільна характерна риса західних дослідників – тенденційність й упередженість поглядів і оцінок усього, що стосувалося палестинських арабів і арабів сусідніх з Палестиною країн. При цьому дефіцит фактів і правдивої інформації, звичайно, заповнювався різноманітними припущеннями. Особливо цим переповнені праці Н. Роуза «Chaim Weizmann: a Biography», Т. Хубера та К.-Х. Восса «This is Israel. Palestine Yesterday, Today and Tomorrow», директора Лондонського інституту сучасної історії В. Лакера «The Israel Arab Reader. A Documentary History of the Middle East Conflict», Р. Оуендейла «Britain, the United States and the End of the Palestine Mandate 1942-1948», Дж. Горні, Е. Гілнера, І. Недава, М. Бар-Зохара, З. Гейзеля тощо.

У роботах цих авторів під прикриттям великої кількості ретельно підібраних і тенденційно прокоментованих фактів проводиться ідея необхідності тісного англо-єврейського співробітництва в Палестині, правильності політики Великобританії, спрямованої на консервацію відсталості державних інститутів палестинських арабів. Автори постійно посиляються на "загальну нерозвиненість" арабського суспільства. Свого роду політичним кредо цієї групи авторів служить положення, сформульоване Зеєвом Гейзелем про те, що після появи Декларації Бальфура "почалася масова арабська імміграція в Палестину, що заохочується панарабськими силами, й арабське населення країни, яке на початку століття доходило до декількох десятків тисяч, стало стрімко рости" [20;15]. Ця концепція цілком виправдовувала політику мандатної адміністрації, уряду Великобританії в підмандатній Палестині, спрямовану на втілення в життя Декларації Бальфура.

Деякі західні й ізраїльські автори ставлять під сумнів саме поняття "палестинські араби", "палестинці". Це твердження ґрунтується на тому, що Палестина була частиною Османської імперії, й арабські націоналісти з Єрусалима, Яффи, Наблуса та інших палестинських міст називали себе "просто арабами", а не палестинцями. Зміст цих тверджень очевидний: піддається сумніву саме право палестинських арабів на участь у вирішенні долі Палестини в період мандата і його права на створення власної незалежної держави на частині Палестини, а саме на Західному березі ріки Йордан і в секторі Газа – відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

Ряд західних авторів приділяють особливу увагу "психології арабів", саме в ній бачать одну з головних причин "безрозсудливої поведінки" арабських лідерів у 10-20-і роки ХХ століття. При цьому неодноразово підкреслюється те, що арабам притаманний "консерватизм і націоналізм". До числа таких авторів належить, наприклад, англійський сходознавець, Р. Сеггал, що живе в США, англійський дослідник А. Тейлор та ізраїльські дослідники Зеєв Гейзель, Ш.Д. Гойтейн і деякі ін.

Ще в 20-40-і роки ХХ століття й особливо після II світової війни у зв'язку з інтернаціоналізацією палестинських подій з'явилися дві позиції, два різних підходи в питанні політики Ліги Націй і Великобританії в підмандатній Палестині. До тих, хто ставиться з інтересом і симпатією до діяльності мандатної адміністрації, до її проблем і труднощів, обумовлених відомими причинами, належать професор Лондонського університету Е. Кедурі, професор Кембриджського університету Дж. Гейнсборо, американський учений-сходознавець Д. Вільнер, англійський

дослідник Дж. Кімче. У працях цього кола авторів досить об'єктивно розглядаються проблеми відносин мандатної влади, палестинських арабів, ішува.

Із 70-х – 90-х років ХХ століття стали з'являтися численні роботи прихильників іншого табору, в яких критикується політика Ліги Націй і Великобританії в Палестині в 20-і роки ХХ століття, які, судячи з офіційних британських заяв, тяжіли до проведення "збалансованої" політики у відношенні арабської та єврейської громад.

У працях цього кола авторів піддається критиці політика Великобританії в підмандатній Палестині, спрямована на створення "єврейського національного осередку" в Палестині. У книгах директора Центра вивчення конфліктних ситуацій одного з університетів США Д.А. Чартерса, американського дослідника Д. Вейнса та ряду інших учених робиться спроба проаналізувати трансформацію англо-арабських, англо-єврейських і що особливо важливо, арабо-єврейських відносин у Палестині в період мандата. Згадані автори бачать розв'язання палестинської проблеми в цей період в ідеї розділу Палестини країною-мандатарієм пропорційно до чисельності арабів і євреїв, чи створенням під контролем Великобританії і Ліги Націй федеративної незалежної держави в Палестині в цей період.

Концепція співіснування в Палестині двох народів – арабського та єврейського має порівняно мало прихильників серед західних, арабських та ізраїльських авторів. Серед них найбільш відомий палестинський історик Е. Тума, І. Магнес, який був президентом Єврейського університету в Єрусалимі, єврейський учений-філософ М. Бубер, які вважали, що "Палестина – це не єврейська й не арабська держава, а бінаціональна держава".

Помітним явищем у західній, арабській, ізраїльській історіографії з палестинської проблеми в період мандата Великобританії в останні роки стала поява книг і статей, у яких подається об'єктивний аналіз історії арабського народу Палестини, ішува та політики Ліги Націй і Великобританії в Палестині в період мандата. Це роботи професора Лондонського університету Е. Кедурі, американських дослідників професорів університету Джорджа Вашингтона Саллі й Томаса Маллісонів, британського дослідника Дж. Куїглі тощо. У книгах цих авторів міститься великий фактичний і статистичний матеріал, вони насичені посиланнями на різні документи. Основною метою книг є аналіз чинників, що обумовили виникнення палестинської проблеми. У цьому зв'язку автори докладно зупиняються на політиці Ліги Націй і Великобританії в Палестині і на діяльності Всесвітньої Сіоністської організації та Єврейського агентства, спрямованої на створення в країні "єврейського національного осередку". У книгах також розглядаються питання, пов'язані із значенням палестинської проблеми для життя арабського суспільства.

Характеризуючи західну й ізраїльську літературу щодо палестинської проблеми, історії Палестини в 10-20-і роки ХХ століття, аналізу політики Ліги Націй і Великобританії в Палестині, необхідно відзначити, що багато публікацій західних авторів заслуговують на найуважніше ставлення та вивчення, тому що в деяких із них міститься цінний фактичний і документальний матеріал, що значно доповнює загальну картину подій; відбиті в них різні точки зору авторів на події в Палестині в розглянутий період дають можливість для порівняльного аналізу та зіставлення їх з поглядами інших дослідників, зокрема арабських і палестинських.

Зазначимо, що впродовж другої половини ХХ ст. в арабських країнах, Європі, США були опубліковані монографії, мемуари, науково-публіцистичні праці арабських учених, частина яких за походженням – палестинські араби. Історії національно-визвольного руху палестинських арабів у 20-40-і роки присвячені роботи Йасіна Абд аль-Кадіра, Саліха Масуда й Абу Ясіра, Еміля Туми, який був директором інституту палестинських досліджень у Бейруті.

У праці Абд аль-Ваххаба Кайалі «Palestine: A Modern History» докладно висвітлюються найважливіші події в історії Палестини в період мандату. Велика

увага приділяється діяльності та політиці британської мандатної адміністрації, лідерів сіоністів і арабських націоналістів, національно-визвольному руху арабського народу Палестини. Дуже цікаві висновки А. Кайалі щодо причин поразки арабського повстання 1929 р. у Палестині. Автор критикує керівників арабського національного руху, що вважали аж до початку 30-х років ХХ століття своїм основним завданням антисіоністську, а ні в якому разі не антиурядову, антибританську боротьбу. Політика мандатної адміністрації в 20-х роках ХХ століття стосовно сільського господарства та промисловості розглядається в працях Анана аль-Амірі та Ахмеда Саада.

У 20-40-і роки ХХ століття і особливо після II світової війни в Палестині та в сусідніх із нею арабських країнах видавалася маса друкованих матеріалів, побудованих, як правило, на грубих перекручуваннях історичної та політичної дійсності та покликаних будь-що-будь домогтися від мандатарія заборони єврейської імміграції до Близького Сходу, заборони продажу землі євреям у Палестині, а в результаті – створити в Палестині арабську державу. Подібній друкованій продукції у більшості випадків ніяк не можна довіряти, бо вона потребує серйозного критичного переосмислення.

Палестина – воістину своєрідна країна. Зрозуміти та правильно оцінити період мандатного управління не можна без урахування її специфіки, її історичних, політичних, суспільних, національних, релігійних та інших особливостей.

Разом із тим, незважаючи на свою специфіку, Палестина не может розглядатися ізольовано, поза процесами, що відбувалися в регіоні і світі. Ця країна і географічно, й історично, і духовно – невід’ємна частина всієї близькосхідної духовної та матеріальної єдності.

Отже, здобудки вітчизняної, західної та близькосхідної історіографії за певних умов критичного осмислення суттєво допомагають у висвітленні питань розвитку Палестини у першій третині ХХ століття, показують витoki та розвиток подій, які пов’язані із єврейсько-арабським протистоянням. Ці твори відбивають ідеологічні вподобання авторів, що наочно демонструє, якими методами вони намагалися переконати читачів та світове співтовариство у доцільності саме свого бачення проблеми.

Джерела та література

1. Истоки и история проблемы Палестины. Ч.I. 1917-1947. – Нью-Йорк: ООН, 1978. – 116 с.
2. League of Nations. The Mandate System. Origin-Principles-Application. – Geneva: Series of League of Nations Publications, April 1945. – 120 p.
3. League of Nations. Official Journal. Special Supplement. Resolution Adopted by the Assambly During its First Session (Nov.15-th to Dec. 18-th, 1920). – 1921. – №4a. – Geneva. – 420 p.
4. League of Nations. Official Journal. – 1930. – №11. – London. – 240 p.
5. League of Nations. Permanent Mandates Commission. Minutes of 15 Session. – Geneva, 1929. – 162 p.
6. Great Britain. House of Lords. Official Report. The Parliamentary Debates. Ser.5. Vol.34 (April 1 to June 30), 1919. – L.: His Majesty’s Stationery Office, 1919. – 1146 p.
7. Great Britain. House of Lords. Official Report. The Parliamentary Debates. Ser.5. Vol.79 (October-December). 1930. – L.: His Majesty’s Stationery Office, 1930. – 680 p.
8. The Political History of Palestine under British Administration (Memoranda by His Majesty’s Government Presented in July, 1947 to the United Nations Special Committee on Palestine). – Jerusalem, 1947. – 41 p.
9. Government of Palestine. Higher Commissioner. Ordinances. Annual Volume 1 for 1936. – Jerusalem: Government Printing Press, 1936. – 410 p.
10. Government of Palestine. Higher Commissioner. Proclamations, Regulations, Rules, Orders and Notices. Annual Volume 2 for 1933. – Jerusalem: Greek Convent Press, 1933. – 981 p.

11. Palestine. Department of Agriculture and Fisheries. Annual Report for the Year 1938-1939 (April 1 to March 31) 1939. Part I. Report by the Acting Director. Jerusalem: Government Printing Press, 1939. 32 p.
12. Census of Palestine 1931. Population of the Villages, Towns and Administrative Areas. – Jerusalem: Greek Convent and Goldberg Presses, 1932. – 112 p.
13. Government of Palestine. Report a Committee on the Economic Conditions of Agriculturists in Palestine and the Economic Fiscal Measures of Government in Relation Thereto. – Jerusalem: Stationery, and Russian Buildings, 1930. – 60 p.
14. Survey of International Affairs for 1925. Vol.1. – L.: Oxford Univ. Press, Milford, 1927. – 581 p.
15. Britain and Palestine. 1914-1948: Archival Sources for the History of the British Mandate. – Oxford: The Oxford Univ. Press, 1979. – 246 p.
16. Васаїк аль-харака аль-ватанійа аль-філастинійа 1918-1939. – Байрут: Муасса ад-дірасат аль-філастинійа, 1979. – 722 с.
17. The Rise of Israel. Practical Zionizm 1920-1939. Ed. by A. S. Klieman. – N.-Y.; L.: Garland Publishing, 1987. – 534 p.
18. Будейрі Халіл. Сітта ва сіттуна аман ма аль-харака аль-ватанійа аль-філастинійа уа фіга. – Адь-Кудс: Маншурат салах аль-дин, 1982. – 240 с.
19. Абузиам М. Восстание в Палестине. – М.: Московский рабочий, 1930. – 85 с.
20. Гейзель З. Политические структуры Государства Израиль. – М.: Институт изучения Израйля и Ближнего Востока, 2001. – 391 с.

Анотація

Статтю присвячено питанню вивчення та аналізу джерел і літератури з проблеми виникнення арабо-єврейського протистояння в Палестині на рубежі XIX – XX століть. Сучасні українські дослідники-сходознавці активно включилися в процес написання нового підручника з історії країн Сходу, де історія Землі Обітованої займає своє історичне та хронологічне місто. Докладно відомо, що зміни на географічній карті цього регіону залежали від політичних намірів вождів сіоністського руху, з одного боку, та екстремістської позиції арабських лідерів – з іншого. Разом з тим, участь Великої Британії, Франції та Америки у розв'язанні конфлікту зброєю призвели до визнання факту зацікавленості могутніх держав у існуванні колоніальної політики.

Summary

The article is devoted to the study of the Rise of Arab-Jewish conflict sources in Palestine XIX – XX c. Modern Ukrainian Orientalists take active part in the creation of new up-today complex research about Orient Countries History and the Promised Land History will have its own historical and chronological place. It's known that geographical change of this region depended on the Policy of Zionists and Arab Leaders Positions. The Participation of Great Britain, France and America in the Armed Solution of the Conflict showed the Interest of Great States in the existing of Colonial Policy in the World.

УДК 34:331.362(477.72)

О.В. Герінбург

ВИСВІТЛЕННЯ СТАТИСТИКО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В НАЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ХЕРСОНЩИНИ

На сучасному етапі розвитку історичної науки в Україні значна увага приділяється міждисциплінарним дослідженням, і зокрема – з'ясуванню актуальних проблем, що стоять перед фахівцями таких взаємопов'язаних наукових дисциплін як статистика, демографія, історія. Останнім часом особливо актуальними є статистико-